





e-ISSN 3083-6018

SOCIAL DEVELOPMENT: Economic and Legal Issues

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>



Criminological Dimension of Illicit Arms Trafficking in Contemporary Conditions

Lesia Strelbitska  ^{1*} ● Vadym Hrachuk  ² ● Oleksandr Korniiichuk  ³

¹ National University "Ostroh Academy" (Ukraine). Associate Professor of the Department of State and Legal Disciplines, Candidate of Law, Associate Professor.

² Lesya Ukrainka Volyn National University (Ukraine). Senior Lecturer at the Department of Criminal Justice and Law Enforcement, PhD in Law.

³ National Academy of the Security Service of Ukraine (Ukraine). Senior Lecturer at the Special Department of the Educational and Scientific Institute of State Security.

* **Corresponding Author**, e-mail: lesia.strelbitska@oa.edu.ua

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Research Article

DOI:

[10.70651/3083-6018/2026.3.08](https://doi.org/10.70651/3083-6018/2026.3.08)

Received:

4 February 2026

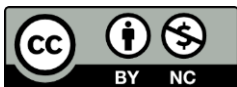
Accepted:

8 March 2026

Published online:

12 March 2026

Copyright © 2026 by authors



This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution—NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

The article is devoted to the study of the criminological dimension of illicit arms trafficking in contemporary conditions, particularly in the context of the impact of martial law, socio-economic transformations, and technological development. Special attention is paid to the analysis of the essence of this phenomenon, its place in the structure of crime, as well as current trends, determinants, and mechanisms of illicit arms trafficking. The study aims to comprehensively reveal the criminological content of illicit arms trafficking, to identify its key characteristics and modern development trends, and to substantiate effective approaches to its prevention and counteraction. The research employs general scientific and special methods of cognition, including analysis and synthesis, comparison, generalization, systemic and structural-functional approaches, as well as statistical data analysis. The information base consists of scientific works by domestic and foreign scholars, analytical reports, and official statistical data. The results of the study indicate that illicit arms trafficking in contemporary conditions is acquiring the features of a complex multi-level system formed under the influence of military-security, socio-economic, legal, and criminal-organizational factors. It has been established that the key trends include the militarization of illicit trafficking, the intensification of weapons trafficking channels, the growing role of organized crime, and the technologization of criminal activity. It is substantiated that illicit arms trafficking functions as an adaptive system that combines traditional criminal practices with modern digital mechanisms. Within the study, the forms, methods, and mechanisms of illicit arms trafficking are systematized, and their interrelation with contemporary criminogenic processes is identified. A conceptual model of the system for preventing and counteracting illicit arms trafficking is proposed, which involves the integration of legal, institutional, preventive, international, and technological levels. The obtained results can be used to improve criminological policy, enhance the effectiveness of law enforcement activities, and develop comprehensive measures to counter illicit arms trafficking in the context of modern security challenges.

KEYWORDS

illicit arms trafficking, criminological dimension, crime, determinants of crime, martial law, organized crime, transnational crime, arms trafficking channels, mechanisms of illicit trafficking, crime prevention, criminological policy.






e-ISSN 3083-6018

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: економіко-правові проблеми

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>


Кримінологічний вимір незаконного обігу зброї в сучасних умовах

Леся Я. Стрельбіцька ¹ ● Вадим С. Грачук ^{2*} ●

Олександр І. Корнійчук ³

¹ Національний університет «Острозька академія» (Україна). Доцент кафедри державно-правових дисциплін, канд. юрид. наук, доцент.

² Волинський національний університет імені Лесі Українки (Україна). Старший викладач кафедри кримінального правосуддя та правоохоронної діяльності, доктор філософії (PhD) в галузі права.

³ Національна академія Служби безпеки України (Україна). Старший викладач спеціальної кафедри Навчально-наукового інституту державної безпеки.

* Автор-кореспондент, e-mail: lesia.strelbitska@oa.edu.ua

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

Дослідниця

DOI:

[10.70651/3083-6018/2026.3.08](https://doi.org/10.70651/3083-6018/2026.3.08)

Отримана:

04.02.2026 р.

Прийнята:

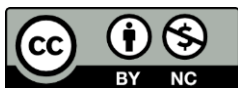
08.03.2026 р.

Опублікована:

12.03.2026 р.

Авторське право

© 2026 авторів



Цей твір ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства – Некомерційна 4.0 Міжнародна» (CC BY-NC 4.0).



У статті здійснено дослідження кримінологічного виміру незаконного обігу зброї в сучасних умовах з урахуванням соціально-економічних трансформацій, розвитку технологій та воєнного стану. У ході дослідження значну увагу приділено аналізу сутності незаконного обігу зброї і визначенню місця цього явища у структурі злочинності. Мета дослідження – комплексно розкрити кримінологічний зміст незаконного обігу зброї, визначити його ключові характеристики, сучасні тенденції розвитку та обґрунтувати ефективні підходи до запобігання і протидії цьому явищу. У ході дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, системний та структурно-функціональний підходи, а також метод аналізу статистичних даних. Інформаційну базу становили наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, аналітичні звіти та офіційні статистичні матеріали. Результати дослідження демонструють, що незаконний обіг зброї в сучасних умовах уособлюється багаторівневою системою, що своєю чергою формується під впливом воєнно-безпекових, соціально-економічних, нормативно-правових і кримінально-організаційних чинників. Встановлено, що мілітаризація незаконного обігу, активізація каналів переміщення зброї, зростання ролі організованої злочинності та технологізація кримінальної діяльності є ключовими тенденціями розвитку незаконного обігу зброї в сучасних умовах. У межах дослідження систематизовано форми, способи та механізми незаконного обігу зброї, а також визначено їх взаємозв'язок із сучасними криміногенними процесами. Запропоновано концептуальну модель системи запобігання та протидії незаконному обігу зброї, яка передбачає інтеграцію нормативно-правового, інституційного, превентивного, міжнародного та технологічного рівнів. Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення кримінологічної політики, підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів та розроблення комплексних заходів протидії незаконному обігу зброї в умовах сучасних безпекових викликів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

незаконний обіг зброї, кримінологічний вимір, злочинність, детермінанти злочинності, воєнний стан, організована злочинність, транснаціональна злочинність, канали обігу зброї, механізми незаконного обігу, протидія злочинності, кримінологічна політика.

1. Introduction

Сучасний стан розвитку українського суспільства характеризується підвищеними безпековими викликами, зумовленими наслідками збройної агресії, мілітаризацією соціальних процесів та розширенням нелегальних каналів обігу озброєння. Відтак, враховуючи зазначені умови, проблема незаконного обігу зброї набуває особливої актуальності, оскільки вона безпосередньо здійснює вплив на рівень і структуру злочинності.

В умовах воєнного стану незаконний обіг зброї є одним із ключових чинників зростання насильницької злочинності та ускладнення криміногенної ситуації, адже підвищуються ризики потрапляння зброї з легального обігу до нелегального, що сприяє формуванню нових загроз.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю комплексного вивчення причин, умов і тенденцій незаконного обігу зброї, а також оцінки ефективності механізмів протидії цьому явищу. Попри наявність наукових напрацювань, недостатньо дослідженими залишаються трансформаційні процеси незаконного обігу зброї в сучасних умовах та їх взаємозв'язок із іншими видами злочинності.

Отже, кримінологічний аналіз незаконного обігу зброї є важливим напрямом наукових досліджень, спрямованих на вдосконалення державної політики у сфері забезпечення громадської безпеки та правопорядку.

2. Literature Review

Питання кримінологічного виміру незаконного обігу зброї в сучасних умовах є предметом активного наукового дослідження як у вітчизняній, так і в зарубіжній науковій літературі. Значний внесок у розкриття кримінально-правових аспектів цього явища зробив В. В. Шаблистий [12], який визначає незаконний обіг зброї як сукупність суспільно небезпечних діянь та акцентує на проблемах кримінальної відповідальності у цій сфері. Ю. В. Луценко [7] наголошує на наявності прогалин і колізій, акцентуючи на недосконалому законодавчому регулюванні обігу зброї, що ускладнюють ефективну протидію відповідним правопорушенням. У свою чергу, Н. О. Симоненко та А. О. Хоменко [14] проаналізували зміни до кримінального законодавства, зазначивши на необхідності його подальшого удосконалення з урахуванням сучасної правозастосовної практики.

Зарубіжні дослідники розглядають явище незаконного обігу зброї як складну мережеву систему. Так, W. A. Valdivia-Granda [18] підкреслює його динамічний та адаптивний характер.

М. Anagnostou та співавтори [1] розглядають незаконний обіг зброї у контексті його взаємозв'язку з іншими видами транснаціональної злочинності. Подібну позицію підтримують F. Van der Wijk, D. Bright та F. Kootstra [19], які аналізують незаконний обіг зброї як елемент складних кримінальних мереж.

Суттєвий внесок у дослідження детермінант незаконного обігу зброї зробили

S. A. L. Buggs, N. D. Kravitz-Wirtz та J. J. Lund [2], які розкривають соціальні та структурні чинники, що зумовлюють поширення насильства із застосуванням зброї. K. R. Pelletier та інші [10] аналізують індивідуальні та соціально-психологічні фактори, пов'язані з володінням зброєю, тоді як С. М. Quinn [11] досліджує вплив нормативно-правових чинників на масштаби незаконного обігу.

Окремі аспекти протидії незаконному обігу зброї в умовах воєнного стану досліджують

В. Kryzhna та О. Bryskovska [6], які обґрунтовують необхідність удосконалення механізмів контролю та запобігання. У вітчизняній науковій літературі М. Климчук та співавтори [4] комплексно розглядають правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти протидії незаконному обігу, тоді як О. А. Сорока [13] акцентує на соціально-економічних факторах, що зумовлюють це явище.

Попри значну кількість наукових праць, що висвітлюють окремі аспекти незаконного обігу зброї, існує недостатність комплексних кримінологічних досліджень, які б системно поєднували аналіз його детермінант, механізмів функціонування та сучасних тенденцій розвитку в умовах воєнного стану. У зв'язку з цим наявні наукові підходи були узагальнені, систематизовані та покладені в основу даного дослідження.

3. Problem Statement

Метою статті є комплексне дослідження кримінологічного виміру незаконного обігу зброї в сучасних умовах, визначення його ключових характеристик, тенденцій розвитку, детермінант і механізмів функціонування, а також обґрунтування системи запобігання та протидії незаконному обігу зброї.

4. Methods and Materials

Методологічною основою дослідження є система загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, застосування яких зумовлено складністю та багатовимірністю кримінологічного аналізу незаконного обігу зброї. Зокрема, використано методи аналізу і синтезу – для узагальнення наукових підходів до розуміння сутності незаконного обігу зброї; порівняльний метод – для зіставлення кримінально-правового та кримінологічного підходів, а також для аналізу динаміки правопорушень за різні періоди; метод узагальнення – для формування системи детермінант і типових механізмів функціонування цього явища.

Системний підхід застосовано з метою розгляду незаконного обігу зброї як цілісного кримінологічного явища, що функціонує у взаємозв'язку з іншими соціальними, правовими та безпековими процесами. Структурно-функціональний метод дозволив виокремити основні елементи незаконного обігу зброї, визначити їх роль і взаємодію в межах єдиної системи. Метод статистичного аналізу використано для дослідження сучасного стану незаконного обігу зброї в Україні на основі офіційних даних, що дало змогу виявити ключові тенденції його розвитку в умовах воєнного стану.

5. Results and Discussion

Сучасні дослідники розглядають незаконний обіг зброї крізь призму різних підходів, що зумовлено складністю та багатовимірністю цього явища. У межах кримінально-правового підходу він трактується як сукупність передбачених законом суспільно небезпечних діянь, пов'язаних із незаконним носінням, зберіганням, придбанням, передачею чи збутом зброї. Такий підхід забезпечує нормативну визначеність, однак його ефективність обмежується наявними прогалинами правового регулювання, що ускладнюють чітке встановлення меж правомірної та протиправної поведінки [12].

Водночас у кримінології сформовано ширше розуміння, відповідно до якого незаконний обіг зброї є не лише сукупністю злочинів, а складним соціальним явищем, що включає латентні процеси, нелегальні ринки, канали постачання та збуту. Особливої актуальності таке розуміння набуває в умовах воєнних конфліктів, коли зростає кількість неконтрольованої зброї та посилюється її вплив на криміногенну ситуацію [7].

Окремі наукові підходи підкреслюють тісний зв'язок незаконного обігу зброї з організованою злочинністю. Наявність зброї розглядається як ключова умова функціонування злочинних угруповань, що сприяє зростанню насильницької та групової злочинності, а також ускладнює забезпечення громадської безпеки [7]. Паралельно акцентується на тому, що розвиток правового регулювання цієї сфери має вирішальне значення для ефективності протидії відповідним правопорушенням і узгодження національних норм із міжнародними стандартами [14].

Сучасні міжнародні дослідження доповнюють окреслене бачення, розглядаючи незаконний обіг зброї як транснаціональне явище з вираженою мережевою структурою, що функціонує через складні кримінальні мережі, які використовують легальні логістичні системи, швидко адаптуються до змін середовища та взаємодіють з іншими видами злочинної діяльності [18]. При цьому дедалі частіше незаконний обіг зброї виступає складовою кримінальних процесів, що характеризуються явищем «конвергенції злочинів», коли різні види незаконної діяльності взаємопов'язані та взаємно підсилюють один одного [1].

Крім того, у сучасних дослідженнях наголошується на трансформаційному характері цього явища, зокрема на процесах «перетікання» зброї з легального обігу у нелегальний, що зумовлює

необхідність комплексного аналізу не лише протиправних дій, а й механізмів їх виникнення та розвитку [18].

Отже, кримінально-правове розуміння незаконного обігу зброї забезпечує чітке визначення складів правопорушень, тоді як кримінологічний підхід дозволяє розкрити його як багатомірне соціальне явище, детерміноване сукупністю факторів і включене у ширші кримінальні процеси. Узагальнюючи наведені підходи, доцільно підтримати позицію, відповідно до якої незаконний обіг зброї слід розглядати як комплексне кримінологічне явище, що поєднує сукупність кримінально караних діянь із системою соціальних, економічних і безпекових процесів, доповнюючи її характеристикою як мережевої та транснаціональної діяльності. На цій основі можна стверджувати, що незаконний обіг зброї займає особливе місце у структурі злочинності, виступаючи не лише самостійним видом кримінальних правопорушень, а й важливим інструментальним елементом функціонування організованої, насильницької та транснаціональної злочинності.

На основі викладених теоретичних підходів до розуміння незаконного обігу зброї доцільно звернутися до емпіричних даних, що дозволяють перевірити сформульовані положення на практичному рівні та конкретизувати сучасний стан і тенденції розвитку цього явища. Узагальнення та порівняння статистичних показників за 2024–2025 роки дають можливість виявити його динаміку, структурні особливості та вплив воєнних факторів на функціонування незаконного обігу зброї (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка та структура правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї в Україні (2024–2025 рр.)

Показник	2024 рік	2025 рік	Тенденція
Кількість фактів незаконного поводження зі зброєю	5600 фактів	5476 фактів	Показники є співставними, що свідчить про стабільно високий рівень незаконного обігу зброї. Незначне зниження відображає стабілізацію явища в умовах воєнного стану, а не його скорочення.
Злочини із застосуванням зброї (поза бойовими діями)	683 факти	583 факти	Фіксується зменшення кількості злочинів із застосуванням зброї, що свідчить про посилення контролю за її використанням у цивільному середовищі та ефективність превентивних заходів.
Вилучена вогнепальна зброя	4700 одиниць (у т.ч. 1700 одиниць автоматичної)	5513 одиниць (у т.ч. 1213 одиниць автоматичної)	У 2025 році зберігається високий рівень вилучення вогнепальної зброї, однак змінюється її структура: зростає частка диференційованого обліку за видами. Це свідчить про підвищення аналітичної деталізації та ускладнення структури незаконного обігу.
Гранати (вилучено)	понад 16 100 одиниць	понад 14 000 одиниць	Зберігається стабільно високий рівень вилучення гранат, що підтверджує їх масову присутність у незаконному обігу та підвищену суспільну небезпечність.
Міни (вилучено)	понад 11 800 одиниць	понад 18 000 одиниць	Спостерігається суттєве зростання кількості вилучених мін, що свідчить про посилення мілітаризації незаконного обігу зброї та його прямий зв'язок із воєнними процесами.
Незаконне переміщення зброї	423 випадки	585 випадків	Фіксується зростання кількості фактів незаконного переміщення, що свідчить про активізацію каналів транспортування зброї, формування стійких логістичних маршрутів та підвищення рівня організованості цього виду злочинної діяльності.
Кількість фактів незаконного поводження зі зброєю	5600 фактів	5476 фактів	Показники є співставними, що свідчить про стабільно високий рівень незаконного обігу зброї. Незначне зниження відображає стабілізацію явища в умовах воєнного стану, а не його скорочення.

Джерело: сформовано авторами на основі даних, наведених у [8, 9].

Порівняльний аналіз за 2024–2025 роки щодо динаміки та структури правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, відображає сучасний етап його функціонування в Україні, що формується під безпосереднім впливом воєнного стану та пов'язаних із ним безпекових трансформацій. Обмеження дослідження цим часовим проміжком є обґрунтованим, оскільки він дозволяє зафіксувати найбільш актуальні зміни у структурі правопорушень, рівні їх інтенсивності та характер поширення зброї в умовах триваючих воєнних дій. Такий підхід забезпечує можливість виявлення короткострокових тенденцій, що мають практичне значення для оцінки поточного стану криміногенної ситуації, водночас не претендуючи на встановлення довгострокових закономірностей розвитку цього явища.

З урахуванням виявлених особливостей сучасного етапу розвитку незаконного обігу зброї доцільним є звернення до аналізу чинників, що безпосередньо зумовлюють його виникнення, поширення та відтворення. Визначення ключових детермінант дозволяє конкретизувати механізми формування цього явища та розкрити взаємозв'язок між соціальними, правовими, воєнними й кримінальними процесами. З цією метою відповідні чинники систематизовано за основними групами залежно від їх природи та характеру впливу (табл. 2).

Таблиця 2. Система детермінант незаконного обігу зброї в сучасних умовах

Група детермінант	Зміст (ключові прояви)	Кримінологічне значення	Теоретико-концептуальне узагальнення
Соціально-економічні	Бідність, безробіття, соціальна нерівність, маргіналізація, зниження рівня життя	Формують соціальне підґрунтя злочинності та попит на зброю як засіб самозахисту й отримання доходу	Відображають залежність незаконного обігу зброї від структурних дисбалансів розвитку суспільства та соціальної напруженості
Соціально-психологічні	Толерантність до насильства, страх, девіантні норми, вплив оточення, потреба в самозахисті	Формують індивідуальну мотивацію до використання та придбання зброї	Характеризують механізми індивідуалізації злочинної поведінки через вплив мікросоціального середовища
Нормативно-правові	Прогалини законодавства, колізії норм, недосконалість регулювання обігу зброї	Створюють правові можливості для нелегального обігу та ускладнюють його кваліфікацію і протидію	Засвідчують визначальну роль правової нерегульованості як передумови виникнення незаконних практик
Інституційно-управлінські	Недостатня координація органів, слабкий контроль, корупція, недосконалість обліку та ліцензування	Ускладнюють виявлення, припинення та профілактику незаконного обігу зброї	Відображають рівень ефективності державного управління та спроможність інституцій контролювати обіг зброї
Воєнно-безпекові	Збройні конфлікти, демобілізація, накопичення зброї, втрата контролю над арсеналами	Виступають домінуючим фактором сучасного етапу; спричиняють масове поширення зброї	Відображають трансформацію криміногенного середовища під впливом війни та мілітаризації суспільства
Кримінально-організаційні	Діяльність організованих груп, використання зброї для інших злочинів, міжзлочинна взаємодія	Забезпечують стабільність, відтворення та професіоналізацію незаконного обігу	Визначають системоутворюючу роль організованої злочинності у функціонуванні нелегального ринку зброї
Ринково-економічні	Прибутковість незаконного обігу, наявність чорного ринку, попит і пропозиція, тіньова економіка	Стимулюють економічну доцільність незаконного обігу та його самовідтворення	Характеризують незаконний обіг як автономний сегмент тіньової економіки з власними законами функціонування
Технологічні	Використання цифрових платформ, dark web, криптовалюти, 3D-друк і модифікація зброї	Ускладнюють контроль, підвищують латентність і адаптивність незаконного обігу	Відображають цифровізацію злочинності та трансформацію способів незаконного обігу зброї
Транснаціональні	Контрабанда, міжнародні канали постачання, транзитні маршрути, глобальні злочинні зв'язки	Розширюють масштаби обігу та ускладнюють міжнародну протидію	Підкреслюють глобальний характер незаконного обігу як складової транснаціональної злочинності

Джерело: систематизовано авторами на основі даних, наведених у [2–4, 10, 11, 17, 19].

Запропонована система детермінант дозволяє розкрити кримінологічний вимір незаконного обігу зброї саме в контексті сучасних безпекових трансформацій, які суттєво змінили як природу цього явища, так і механізми його функціонування. На відміну від попередніх періодів, коли незаконний обіг зброї розглядався переважно як складова загальної злочинності, у сучасних умовах він набуває рис комплексного та динамічного процесу, що формується під впливом взаємопов'язаних соціальних, правових, воєнних і кримінальних факторів.

Ключовою ознакою сучасного етапу є домінування воєнно-безпекових детермінант, які виступають системоутворюючими та зумовлюють трансформацію інших груп чинників. Збройний конфлікт, накопичення значної кількості зброї, її неконтрольоване поширення та повернення з районів бойових дій формують нову криміногенну реальність, у якій незаконний обіг зброї виходить за межі традиційних кримінальних практик і набуває масового характеру. У цих умовах суттєво зростає значення інституційно-управлінських і нормативно-правових факторів, оскільки саме від ефективності державного контролю, координації правоохоронних органів та якості правового регулювання залежить можливість стримування поширення зброї.

Водночас сучасний незаконний обіг зброї характеризується посиленням ролі кримінально-організаційних та транснаціональних детермінант. Організовані злочинні групи інтегрують обіг зброї у ширші кримінальні процеси, використовуючи її як інструмент забезпечення інших видів злочинної діяльності, тоді як розвиток міжнародних каналів постачання та нелегальних логістичних маршрутів ускладнює його виявлення та протидію. Додатково, у сучасних умовах спостерігається активна технологізація незаконного обігу, що проявляється у використанні цифрових платформ, анонімних мереж і новітніх способів модифікації зброї, що підвищує рівень його латентності та адаптивності.

Узагальнюючи, можна констатувати, що кримінологічний вимір незаконного обігу зброї в сучасних умовах полягає у його трансформації з окремого виду кримінальної діяльності у складну багаторівневу систему, яка функціонує на перетині воєнних, соціальних, економічних та транснаціональних процесів. Такий підхід дозволяє не лише глибше зрозуміти природу цього явища, але й окреслити необхідність комплексних, міждисциплінарних та превентивно орієнтованих заходів протидії.

Водночас кримінологічний аналіз незаконного обігу зброї свідчить, що сучасні правопорушники не утворюють однорідної соціальної групи, а представлені різними категоріями осіб – від випадкових учасників до представників організованої злочинності. В умовах воєнного стану спостерігається розширення кола суб'єктів, залучених до незаконного обігу, що зумовлено як підвищеною доступністю зброї, так і трансформацією мотиваційних установок, пов'язаних із безпекою, економічною вигодою та участю у кримінальних мережах. Зазначена різноманітність суб'єктного складу незаконного обігу зброї безпосередньо відображається у способах його здійснення, каналах поширення та організаційних механізмах функціонування. Залежно від ролі учасників, їх мотивації та рівня залученості формуються різні моделі поведінки, що проявляються у відповідних формах, способах і механізмах незаконного обігу. З метою більш глибокого розуміння структури та динаміки цього явища в сучасних умовах наведено форми, способи та механізми незаконного обігу зброї у вигляді табл. 3.

Відтак, сучасний етап розвитку незаконного обігу зброї визначається впливом воєнних і технологічних факторів. Зростає роль джерел, пов'язаних із бойовими діями та неконтрольованим переміщенням зброї, що підвищує її доступність. Водночас ускладнюються способи її обігу через діяльність організованих груп, поєднання з іншими видами злочинності та використання цифрових засобів.

У результаті незаконний обіг зброї набуває ознак гнучкої системи, здатної швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Поєднання традиційних і сучасних технологічних інструментів підвищує його латентність та ускладнює протидію, що дозволяє окреслити ключові напрями подальшого розвитку цього явища в сучасних умовах.

Відтак, узагальнення форм, способів і механізмів незаконного обігу зброї дозволяє сформулювати *концептуальну модель системи запобігання та протидії незаконному обігу зброї в сучасних умовах*, яка враховує його складний, динамічний і багаторівневий характер. Така модель має будуватися не лише як сукупність окремих заходів, а як цілісна система

взаємопов'язаних елементів, спрямованих на вплив як на прояви, так і на причини незаконного обігу зброї.

Таблиця 3. Форми, способи та механізми незаконного обігу зброї в сучасних умовах

Елемент незаконного обігу	Зміст (характеристика)	Кримінологічне значення	Сучасні особливості
Форми незаконного обігу	Незаконне виготовлення, переробка, зберігання, носіння, перевезення, збут та передача зброї	Визначають структуру кримінально каранних діянь та зміст незаконного обігу	Розширення форм у зв'язку з воєнними процесами та поширенням зброї серед населення
Канали надходження зброї	Перетікання з легального обігу, викрадення, вивезення із зони бойових дій, контрабанда, нелегальне виробництво	Формують ресурсну основу незаконного обігу та його масштаби	Зростання ролі воєнних джерел і неконтрольованих запасів
Способи збуту та легалізації	Прямий продаж, посередництво, неформальні канали, використання піддроблених документів, маніпуляції з обліком	Забезпечують розповсюдження зброї та створюють видимість законності її обігу	Інтеграція у кримінальні мережі та активізація схем легалізації
Способи переміщення та приховування	Приховане транспортування, переміщення частинами, маскуванню, використання схованок і підставних осіб	Підвищують латентність та ускладнюють виявлення правопорушень	Використання легальної інфраструктури та ускладнення методів маскуванню
Кримінальні механізми функціонування	Послідовний процес обігу (придбання, зберігання, пошук покупців, збут), участь організованих груп, взаємодія з іншими видами злочинності	Відображають системний і організований характер незаконного обігу	Гнучкість злочинних схем, їх адаптація та інтеграція у ширші кримінальні процеси
Технологічні механізми	Використання цифрових платформ, соціальних мереж, зашифрованих каналів зв'язку	Підвищують доступність зброї та рівень анонімності	Цифровізація незаконного обігу та трансформація каналів взаємодії

Джерело: систематизовано автором на основі даних, наведених у [5, 6, 13, 15, 16, 20].

У межах запропонованої моделі доцільно виокремити декілька взаємопов'язаних рівнів.

Перший рівень (нормативно-правовий), який передбачає удосконалення нормативно-правової основи щодо регулювання обігу зброї, усунення колізій і прогалин, а також забезпечення узгодженості національних норм із міжнародними стандартами.

Другий рівень (інституційно-організаційний), що охоплює діяльність правоохоронних органів та інших уповноважених суб'єктів. Він включає не лише виявлення та припинення правопорушень, а й аналітичну роботу, спрямовану на ідентифікацію каналів надходження, схем збуту та структурних зв'язків у межах незаконного обігу.

Третій рівень (превентивний), орієнтований на зменшення впливу детермінант незаконного обігу зброї. Йдеться про обмеження доступності зброї у цивільному середовищі, посилення контролю за її обігом, а також формування безпечних моделей поведінки та підвищення рівня правової культури населення.

Четвертий рівень (міжнародний), що зумовлений транснаціональним характером незаконного обігу зброї. Він передбачає розвиток міжнародного співробітництва, обмін інформацією, участь у спільних операціях та використання механізмів міжнародно-правової допомоги.

Окреме місце у структурі моделі займає технологічний компонент, який пронизує всі рівні системи та передбачає використання сучасних інформаційно-аналітичних інструментів, цифрового моніторингу та засобів ідентифікації зброї.

Запропонована модель базується на інтеграції зазначених елементів і орієнтована на комплексний вплив на незаконний обіг зброї – від обмеження джерел його формування до руйнування кримінальних механізмів функціонування. Її реалізація дозволяє підвищити ефективність протидії цьому явищу в умовах воєнного стану та трансформації безпекового середовища.

6. Conclusions

Отже, у ході дослідження розкрито сутність кримінологічного виміру незаконного обігу зброї в сучасних умовах, що уособлюється як складне, багатофакторне та динамічне явище, сформоване під впливом взаємопов'язаних соціальних, правових, воєнних і кримінальних процесів. Відтак, порівняльний аналіз сучасного стану незаконного обігу зброї в Україні на основі узятих за основу звітів органів Національної поліції 2024-2025 років засвідчив його стабільно високий рівень та трансформацію під впливом воєнного стану, а також дозволив конкретизувати ці зміни та визначити їх прикладне значення для оцінки криміногенної ситуації.

У ході проведеної систематизації детермінант незаконного обігу зброї доведено, що в сучасних умовах домінуючого значення набувають воєнно-безпекові чинники, які трансформують інші групи детермінант та формують нову криміногенну реальність. А також, посилюється роль організованої злочинності, транснаціональних зв'язків і технологічних факторів, що зумовлює підвищення адаптивності та латентності незаконного обігу зброї.

Аналіз форм, способів і механізмів незаконного обігу зброї показує, що це не окремі випадкові дії, а цілісний процес. Він охоплює шляхи надходження зброї, її збут, приховування та використання в інших злочинних схемах. Встановлено, що сьогодні незаконний обіг зброї поєднує традиційні кримінальні методи з сучасними технологіями, що значно ускладнює його виявлення та ефективну протидію.

У результаті дослідження запропоновано концептуальну модель системи запобігання та протидії незаконному обігу зброї, яка передбачає інтеграцію нормативно-правового, інституційно-організаційного, превентивного, міжнародного та технологічного рівнів. Обґрунтовано, що ефективна протидія цьому явищу можлива лише за умови комплексного підходу, спрямованого не лише на реагування на правопорушення, а й на обмеження їх причин та руйнування кримінальних механізмів функціонування.

Таким чином, кримінологічний вимір незаконного обігу зброї в сучасних умовах полягає у його трансформації в багаторівневу систему, що функціонує в умовах воєнних і технологічних змін, що зумовлює необхідність удосконалення підходів до його дослідження та протидії.

References

1. Anagnostou, M., et al. (2025). Disentangling and demystifying converging crimes and illegal wildlife trade in South Africa, Hong Kong, and Canada. *Journal of Economic Criminology*, (10), 1–13. <https://doi.org/10.1016/j.jeconc.2025.100196>
2. Buggs, S. A. L., Kravitz-Wirtz, N. D., & Lund, J. J. (2023). Social and structural determinants of community firearm violence and community trauma. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, (704), 224–241. <https://doi.org/10.1177/00027162231173324>
3. Gasparini, K. (2022). *The illicit firearms market: Features and policy recommendations* (Master's thesis). Università Cattolica del Sacro Cuore.
4. Klymchuk, M., Dyka, O., Trosteniuk, T., Naumchuk, K., Galagan, S., & Priakhin, Y. (2024). Combating the illegal circulation of firearms: Legal, criminological and forensic aspects. *Lex Humana*, 16(1), 230–248.
5. Kolodin, D. O. (2023). Analiz ob'ektyvnykh oznak zlochynu, peredbachenoho st. 263-1 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Analysis of objective elements of the crime under Article 263-1 of the Criminal Code of Ukraine]. *Pravo i suspilstvo*, (2), 73–78. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.1.12> (in Ukrainian)
6. Kryzhna, V., & Bryskovska, O. (2025). Ways to prevent the illicit trafficking of firearms, ammunition, and explosives during martial law in Ukraine and the dangers of their legalization. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 30(3), 60–73. <https://doi.org/10.63341/naia-herald/3.2025.60>
7. Lutsenko, Yu. V. (2023). Problemy zakonodavchoho rehuliuвання obihu zbroi v Ukraini [Problems of legal regulation of arms circulation in Ukraine]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Yurydychni nauky*, 34(73)(4), 108–113. <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.4/16> (in Ukrainian)
8. National Police of Ukraine. (2024). *Zvit pro rezultaty roboty Natsionalnoi politsii Ukrainy u 2024 rotsi* [Report on the results of the National Police of Ukraine in 2024]. (in Ukrainian)
9. National Police of Ukraine. (2025). *Zvit pro rezultaty roboty Natsionalnoi politsii Ukrainy u 2025 rotsi* [Report on the results of the National Police of Ukraine in 2025]. (in Ukrainian)

10. Pelletier, K. R., et al. (2022). Understanding factors associated with firearm possession: Examining differences between male and female adolescents and emerging adults seeking emergency department care. *Preventive Medicine*, (165), 1–20. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2022.107286>
11. Quinn, C. M. (2025). *Quantitative analysis of the impact of state gun laws and gender distribution on illicit firearm trafficking: A multiple linear regression study using data from 2017–2021* (Doctoral dissertation, Walden University).
12. Shablysty, V. V. (2018). Nezakonnyi obih zbroi v Ukraini: pytannia kryminalnoi vidpovidalnosti [Illicit arms trafficking in Ukraine: issues of criminal liability]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnogo prava Ukrainy*, 1(10), 116–129. (in Ukrainian)
13. Soroka, O. A. (2024). Kharakterystyka sotsialno-ekonomichnykh faktoriv nezakonnoho povodzhennia zi zbroieiu, boiovymy pryapasamy abo vybukhovymy rehovynamy [Characteristics of socio-economic factors of illegal handling of weapons, ammunition or explosives]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, 5(58), 99–107. <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2024.18> (in Ukrainian)
14. Symonenko, N. O., & Khomenko, A. O. (2024). Rozvytok pravovoho rehuliuвання nezakonnoho obihu zbroi: krytychnyi analiz zmin do statti 263 KK Ukrainy ta yikh pravozastosovna praktyka [Development of legal regulation of illicit arms trafficking: critical analysis of amendments to Article 263 of the Criminal Code of Ukraine and its enforcement practice]. *Naukovyi visnyk Kyivskoho instytutu Natsionalnoi hvardii Ukrainy*, (2), 95–103. <https://doi.org/10.59226/2786-6920.2.2024.95-103> (in Ukrainian)
15. Tytarenko, Yu. M. (2024). Nezakonnyi obih vohnepalnoi zbroi yak zahroza natsionalnii bezpetsi Ukrainy [Illicit firearms trafficking as a threat to national security of Ukraine]. In *Zlochynnist i protydiia yii v umovakh viiny ta u povoiennii perspektyvi: mizhdystsyplinarna panorama* (pp. 328–331). Vinnytsia. (in Ukrainian)
16. United Nations Office on Drugs and Crime, & Flemish Peace Institute. (2024). *Firearms and drugs: Partners in transnational crime*. Vienna: United Nations.
17. United Nations Office on Drugs and Crime. (2024). *Illicit firearms trafficking – Addressing the criminal side of diversion*. Vienna: UNODC.
18. Valdivia-Granda, W. A. (2025). Structure and dynamics mapping of illicit firearms trafficking using artificial intelligence models. *Frontiers in Big Data*, (8), 1–14. <https://doi.org/10.3389/fdata.2025.1648730>
19. Van der Wijk, F., Bright, D., & Kootstra, F. (2025). A multiplex network perspective on illicit firearms trafficking. In D. Bright (Ed.), *Illicit firearms markets and organized crime: Global, regional, and local perspectives* (pp. 228–252). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/9780198902409.003.0011>
20. Vázquez del Mercado, G., Scaturro, R., & Goodwin, A. (2025). *Measuring the scope and scale of illicit arms trafficking*. Geneva: Global Initiative Against Transnational Organized Crime.